Sprawozdanie

57 Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego *Aktualne zagadnienia polskiego prawa wyborczego,* Zielona Góra, 17–19 września 2015 r.

W dniach 17–19 września 2015 r. w Zielonej Górze odbył się 57. Zjazd Katedr Prawa Konstytucyjnego pt. *Aktualne zagadnienia polskiego prawa wyborczego*. Dla środowisk prawniczych było to jedno z najważniejszych wydarzeń w skali kraju, w którym udział wzięło blisko 180 konstytucjonalistów z Polski i zagranicy, a także parlamentarzyści oraz przedstawiciele władz lokalnych. Przywilej organizowania Zjazdu przypadł Katedrze Prawa Konstytucyjnego oraz Katedrze Systemów Ustrojowych i Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Uczestnikami Zjazdu byli przede wszystkim przedstawiciele nauki prawa konstytucyjnego. Nie zabrakło wśród nich wielu zasłużonych dla konstytucjonalizmu polskiego postaci, m.in. prof. dr hab. Marii Kruk-Jarosz, prof. dr hab. Zdzisława Jarosza, prezesa Trybunału Konstytucyjnego prof. dr hab. Andrzeja Rzeplińskiego oraz I prezes Sądu Najwyższego – prof. dr hab. Małgorzaty Gersdorf. Uczestniczyły też osoby, które są zawodowo związane i zainteresowane problematyką dotyczącą prawa wyborczego, afiliowane m.in. przy Rządowym Centrum Legislacji, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Trybunale Konstytucyjnym, Najwyższej Izbie Kontroli. Na uwagę zasługuje fakt udziału w Zjeździe relatywnie dużej grupy doktorów i doktorantów z licznych ośrodków naukowych.

W trakcie Zjazdu Katedr tradycyjnie odbyło się Zebranie Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego, a także Zebranie Kierowników Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego.

Ponadto w pierwszy dzień 57. Zjazdu odbyły się posiedzenia komitetów redakcyjnych dwóch czasopism: „Przeglądu Sejmowego” pod przewodnictwem prof. dr. hab. Andrzeja Szmyta oraz „Przeglądu Prawa Konstytucyjnego” pod przewodnictwem prof. nadzw. dr hab. Sabiny Grabowskiej oraz prof. nadzw. dr. hab. Andrzeja Bisztygi.

Należy podkreślić, że publikacja przedstawianych na zjeździe referatów ukazała się jeszcze przed samym terminem konferencji. Dzięki temu mogła zostać ona przekazana wszystkim uczestnikom w dniu rozpoczęcia 57. Zjazdu. Umożliwiło to uczestnikom konferencji zapoznanie się z pełnymi tekstami artykułów referentów już w trakcie jej trwania. Publikacja z pewnością zajmie szczególne miejsce nie tylko w polskiej literaturze dotyczącej problematyki wyborczej, ale i konstytucjonalnej. Dużą liczbę prelegentów, bogactwo wystąpień i poruszanej tematyki dotyczącej prawa wyborczego oddaje fakt, że w ciągu trzech dni zjazdu poza głównymi pięcioma sesjami plenarnymi, odbyło się dodatkowo czternaście sesji panelowych, w języku polskim i angielskim.

W ramach 57. Zjazdu odbyły się również panele edukacyjne, zarówno w języku polskim, jak i angielskim, poruszające problematykę edukacji prawniczej nie tylko w odniesieniu do naszego kraju, ale również w wymiarze europejskim i globalnym. Panelom edukacyjnym w języku polskim przewodniczyli: prof. dr hab. Stanisław Stadniczeńko oraz prof. nadzw. dr hab. Pasquale Policastro, zaś w języku angielskim – prof. dr Gaetano Dammacco. W sesjach edukacyjnych wzięli udział: prof. nadzw. dr hab. Pasquale Policastro – referat pt. *Rekursywne, indukcyjne, derywacyjne, intuicyjne, empatyczne myślenie a istota prawnego rozumowania: podstawy i cele edukacji prawniczej w społeczeństwie europejskim i globalnym*; mgr Ewa Milczarek – referat pt. *Implementacja Systemu Bolońskiego dla studiów prawniczych w Polsce: perspektywa studentów i młodych pracowników naukowych*, mgr Ewa Michałkiewicz – referat pt. *Urzeczywistnienie Europejskich Ram Kwalifikacji dla edukacji prawniczej w Polsce a optymalizacja procesu nauczania: przygotowanie studentów prawa do zawodu poprzez streszczenie wyroków*, mgr Anna Myłokosta – referat pt. *Urzeczywistnienie*

Europejskich Ram Kwalifikacji dla edukacji prawniczej w Polsce a optymalizacja procesu nauczania: przygotowanie studentów prawa do wykonywania zawodu poprzez streszczenie aktów prawnych, dr Izabela Gawłowicz – referat pt. *Analiza rozsądnej ekwiwalencji treści programów studiów prawniczych w różnych krajach europejskich a European Credit Transfer System*, dr Sławomir Maciejewski – referat pt.: *Czy metoda rekursywnego myślenia jest nadal optymalna dla tworzenia prac dyplomowych i naukowych w dziedzinie prawniczej?*, dr Joanna Osiejewicz – referat pt. *Kształcenie tłumacza a dostęp do sądu w perspektywie europejskiej*, mgr Wojciech Bałaban – referat pt. *Uczenie się przez całe życie wobec umiędzynarodowienia zawodu prawnego: metody szybkiego i rzetelnego rozwiązywania problemów w różnych językach*, mgr Małgorzata Frymus – referat pt. *Tworzenie materiałów audiowizualnych a prawo: problematyki konstytucyjno-prawne podczas wywiadów dla filmu dokumentalnego na przykładzie filmu Wielka Zielona Ściana: Afryka Afryce*.

W anglojęzycznym panelu edukacyjnym, zgodnie z programem, swoje referaty przygotowali także: prof. dr Teresa Freixes – *The European of Legal Education: The Project of a Common Semester in Public Law for all European Countries*, dr Francesco Dammacco – *Summing up and Reviewing Books and Articles for the needs of Legal Research and of Legal Profession*, dr Veysel Dinler – *The Preparation of the Law Students to Study Abroad: The Example of Turkey*. Należy podkreślić, że w programie Zjazdu znalazły się panele dotyczące prawa wyborczego w języku angielskim, w których udział wzięli przedstawiciele z kraju, jak i zagraniczni zaproszeni goście m.in. prof. dr Eugen Chelaru – dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu w Pitesti, dr Andra Puran z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu w Pitesti, prof. dr Gaetano Dammacco – kierownik Katedry Prawa Wyznaniowego Uniwersytetu w Bari, prof. dr. dr h.c. Ioan Ganfalean – dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu w Alba Iulii, prof. dr Miruna Tudorascu – wicedziekan Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu w Alba Iulii, prof. dr Cristina Hermida de Llano – kierownik Katedry Teorii Prawa Uniwersytet Króla Juana Carlosa w Madrycie, prof. dr. dr h.c. Rainer Arnold – Uniwersytet w Regensburgu, prof. dr Bernd Wieser – wicedziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu w Graz oraz prof. dr Armin Stolz z Wydziału Prawa Uniwersytetu w Graz.

W pierwszym dniu Zjazdu odbyły się sesje panelowe, które poprzedziła sesja panelowo-dyskusyjna, dotycząca aktualnej problematyki wyborczej, zatytułowana „Centra Studiów Wyborczych – szanse i wyzwania”, pod przewodnictwem dr. Jarosława Zbieranka, w której udział wzięli m.in. prof. dr hab. Krzysztof Skotnicki, prof. nadzw. dr hab. Piotr Uziębło, dr Anna Trela-Rakowska, dr Anna Frydrych-Depka. Czwartkowe sesje panelowe poświęcone były takim zagadnieniom jak: Państwowa Komisja Wyborcza, ogólne zagadnienia prawa wyborczego, realizacja czynnego prawa wyborczego, zasady ustroju i prawa wyborczego, zasada powszechności wyborów i ich aspekt ekonomiczny.

Sesji dotyczącej Państwowej Komisji Wyborczej przewodniczył prof. dr hab. Krzysztof Skotnicki. W jej ramach dr Andrzej Pogłódek oraz dr Bogusław Przywora w referacie *Państwowa Komisja Wyborcza – w poszukiwaniu modelu ustrojowego*, przedstawili swoje uwagi na temat statusu prawnego oraz oceny funkcjonowania Komisji. Natomiast dr Mariusz Bidziński poruszył kwestie Kompetencji Państwowej Komisji Wyborczej w zakresie nadzoru i kontroli nad finansowaniem partii politycznych.

Kolejna sesja panelowa, pod przewodnictwem dr hab. Moniki Florczak-Wątor, dotyczyła „Wybranych zagadnień realizacji czynnego prawa wyborczego”. W panelu tym, prof. dr hab. Bronisław Sitek, wygłosił referat nt. *Zasady tajności głosowania*. Dyskurs pomiędzy historią a ciekawością przedstawił nie tylko pojęcia związane z zasadą tajności głosowania, ale także powiązał ją z kwestią ciekawości, przede wszystkim ciekawości publicznej. Natomiast dr Krzysztof Kozłowski poruszył w swoim referacie dotyczącym *Instytucji głosowania przez pełnomocnika a konstytucyjnej zasady bezpośredniości wyborów* – problem, który wciąż nie został rozwiązany, kwestię głosowania przez pełnomocnika i wyłaniającego się na tym tle problemu konstytucyjnego w polskim prawie. Kolejnym prelegentem był poseł, dr Robert Kropiwnicki z referatem nt. *Głosowania korespondencyjnego w Kodeksie wyborczym*, w którym odniósł się do aktualnego wykorzystania i znaczenia głosowania korespondencyjnego, wysuwając wnioski de lege ferenda w przedmiocie tej formy głosowania. W panelu znalazł się także referat dr. Michała Zielińskiego pt. *Racja bytu głosowania elektronicznego*, które stanowi alternatywę głosowania adekwatną dla potrzeb współczesnego wyborcy.

W ramach 57. Zjazdu odbyła się również sesja panelowa w języku angielskim, pod przewodnictwem prof. dr. Rainera Arnolda, dotycząca systemu wyborczego w innych państwach Unii Europejskiej, dająca możliwość zapoznania się z problematyką prawa wyborczego m.in. w Rumunii, Hiszpanii czy Włoszech. W panelu tym swoje referaty zaprezentowali: prof. dr Gaetano Dammacco – *The right of minorities and democratic participation in the electoral law*, prof. dr Eugen Chelaru, dr Andra Puran – *Romanian electoral system. Present and perspectives*, prof. dr Cristina Hermida del Llano – *Reflections on the Spanish electoral system*, prof. dr Raffaele Guido Rodio – *The fundamental principles of the Italian electoral system in the Constitutional Court judgment n. 1/2014*.

Kolejny panel, pod przewodnictwem prof. nadzw. dr. hab. Piotra Tulei, stanowił kontynuację panelu dotyczącego zagadnień realizacji czynnego prawa wyborczego. W swoim referacie pt. *Kwoty wyborcze i problem parytetu płci w Kodeksie wyborczym* prof. dr hab. Marek Chmaj poruszył kwestię parytetów płci w powiązaniu z zasadą równości i zakazu dyskryminacji. Natomiast w referacie pt. *Przymus wyborczy* dr Paweł Kuczma odniósł się m.in. do takich kwestii jak: regulacja przymusu wyborczego w ustawie zasadniczej, określenie wyłączeń spod tego przymusu czy sankcji za naruszenie tego obowiązku w porównaniu do rozwiązań w innych państwach. Kolejną prelegentką, która również poruszyła problem przymusu wyborczego, była dr Monika Giżyńska. W swoim wystąpieniu pt. *Niska frekwencja wyborcza a przymus wyborczy. Skuteczność i adekwatność* poruszyła problematykę związaną z aktywizacją wyborców i absencją wyborczą, dla których to kluczową rolę odgrywa właśnie przymus wyborczy. Dr Anna Feja-Paszkiewicz w referacie *Uprawnienia wyborcze obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi w Rzeczypospolitej Polskiej* podjęła się kwestii porównania rozwiązań unijnych tj. dyrektywy 94/80/WE z 19 grudnia 1994 r. ustanawiającej szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, którego nie są obywatelami i dyrektywy 93/109/WE z 6 grudnia 1993 r. ustanawiającej szczegółowe warunki wykonywania prawa do głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, którego nie są obywatelami z przepisami polskiego porządku prawnego.

W tym samym czasie odbył się panel zatytułowany „Zasady ustroju i prawa wyborczego”, którego przewodniczącym był prof. dr hab. Andrzej Szmyt. W panelu tym swój referat pt. *O zasadzie podziału władzy w kontekście terminu zarządzenia przez Prezydenta RP wyborów do Sejmu i Senatu (kilka uwag na marginesie wyroku K 9/11)* przedstawił mgr Maciej Pach, który w nawiązaniu do orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 20 lipca 2011 r. K 9/11 odniósł się do regulacji, które utraciły moc na podstawie ww. wyroku, zawartych w art.16 ust. 1 i 2 w zw. z art. 1 ustawy z 5 stycznia 2011 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks wyborczy. Na temat okręgu wyborczego a realizacji zasady proporcjonalności i równości wyborów wypowiedział się dr Krzysztof Urbaniak. Skupił się on na wyjaśnieniu, czym są okręgi wyborcze oraz jaką rolę odgrywają w systemie wyborczym z uwzględnieniem zasady proporcjonalności oraz zasady równości. Kolejnym prelegentką była dr Dobrochna Ossowska-Salamonowicz, która w swoim referacie pt. *Granice swobody wyrażania opinii w czasie kampanii wyborczej* skupiła się na kwestiach związanych ze swobodą debaty politycznej oraz dozwolonej krytyki osób publicznych i prowadzeniu tym samym kampanii negatywnej. W swoim wystąpieniu odniosła się do orzecznictwa ETPC w tej materii. Na zakończenie tego panelu dr hab. Artur Ławniczak poruszył kwestie związane z zasadą wolnych wyborów w odniesieniu do zasad prawa wyborczego, podkreślając znaczenie zasady wolności i jej praktycznego urzeczywistnienia w regulacjach dotyczących wyborów.

W kolejnej, ósmej sesji panelowej, której przewodniczył prof. nadzw. dr hab. Dariusz Dudek, na temat powszechności wyborów i ekonomicznych aspektów wyborów, głos zabrało czterech prelegentów. Dr Jacek Mazur wygłosił referat *Publiczne szacowanie skutków makroekonomicznych programów wyborczych w niektórych krajach*, w którym na tle prawnoporównawczym, powołując się na przykłady m.in. takich państw jak Belgia czy Australia, odniósł się do skutków ekonomicznych programów wyborczych w wybranych krajach. Referat *Struktury wydatków komitetów wyborczych w wyborach parlamentarnych* wygłosiła dr Joanna Juchniewicz, skupiając się na finansowym aspekcie kampanii wyborczych na przykładzie kosztów poniesionych przez poszczególne komitety wyborcze podczas kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu w 2011 r. Na temat systemu wyborczego w Niemczech oraz zasad niemieckiego prawa wyborczego swoje spostrzeżenia przedstawiła dr Ewa

Tuora-Schwierskott w referacie pt. *System wyborczy do Bundestagu w Republice Federalnej Niemiec*. Prelegentka podkreśliła, że wybory do Bundestagu stanowią połączenie równych systemów (wyborów w okręgach i wyborów proporcjonalnych) i ze swojej natury są dość skomplikowane, niemniej mają wiele elementów praktycznych, które dobrze funkcjonują, chociażby metoda głosowania korespondencyjnego. W swoim wystąpieniu pt. *Perspektywy wprowadzenia jednomandatowych okręgów wyborczych (JOW) w Polsce* prof. dr hab. dr h.c. multi Bogusław Banaszak poruszył kwestię zasadności i możliwości wprowadzenia okręgów jednomandatowych i ich wpływu na ustawę zasadniczą RP. Profesor odwołał się do przykładu niemieckich wyborów do Bundestagu i połączenia wyborów proporcjonalnych i większościowych, co nie wiązałoby się ze zmianą polskiej Konstytucji.

Kolejnemu panelowi, który odbył się w tym dniu, przewodniczył prof. dr hab. Dariusz Górecki i dotyczył on „Zagadnień prawa wyborczego”. Referat dr. Michała Bartoszewicza nosił tytuł *Kilka uwag o ciszy wyborczej*. Prelegent wyraził swoje stanowisko w materii ciszy wyborczej, jej mocnych i słabych stron, kwestii jej naruszenia czy wręcz obchodzenia, wyjaśniając przy tym podstawowe pojęcia związane z tym zagadnieniem. Podkreślił on jednocześnie potrzebę dyskusji nad funkcjonowaniem obecnych regulacji w tym przedmiocie, jak również regulacji prawa medialnego odnoszącego się do zasad relacjonowania kampanii wyborczej i organizowania debat wyborczych. Kolejnym uczestnikiem, który miał swoje wystąpienie w tym panelu był dr Jarosław Zbieranek z referatem pt. *Alternatywne procedury głosowania w polskim prawie wyborczym – gwarancja zasady powszechności wyborów, czy mechanizm zwiększania frekwencji wyborczej?* Poruszył on kwestie alternatywnych mechanizmów głosowania, tj. głosowania korespondencyjnego czy przez pełnomocnika, mających na celu zagwarantowanie skuteczności zasady powszechności wyborów i zlikwidowania barier w głosowaniu dla określonej grupy wyborców m.in. osób niepełnosprawnych, w podeszłym wieku czy przebywających zagranicą. Natomiast krytycznie odniósł się do możliwości powszechnego wprowadzenia alternatywnych metod głosowania dla wszystkich obywateli, powołując się na problemy natury organizacyjnej występujące w Wielkiej Brytanii czy Norwegii. Zwrócił on uwagę także na marginalny odsetek osób, które w wyborach prezydenckich w 2015 r. skorzystały z alternatywnej metody głosowania w postaci głosowania kore-

spondencyjnego. Następnie referatem pt. *Granice agitacji wyborczej w Kodeksie wyborczym – wybrane zagadnienia* dr Maciej Borski przedstawił swoje stanowisko w przedmiocie agitacji wyborczej. Prelegent zwrócił uwagę na problem agitacji przed rozpoczęciem kampanii wyborczej („prekampanii”) oraz poza jej granicami, które jego zdaniem wymagają precyzyjnej regulacji, gdyż w obecnym stanie prawnym dochodzi do naruszenia zasady równości kandydatów i jawności finansowania kampanii, co było już podkreślane w doktrynie.

W pierwszym dniu odbyło się 10 paneli, w których udział wzięło przeszło trzydziestu prelegentów.

Uroczystego otwarcia 57. Zjazdu 18 września br. dokonał dziekan Wydziału Prawa i Administracji, kierownik Katedry Prawa Konstytucyjnego, prof. dr hab. dr h.c. *multi* Bogusław Banaszak, który przywitał licznie przybyłych uczestników, wyrażając radość zarówno ze spotkania, jak i organizacji Zjazdu. Profesor podkreślił aktualność i praktyczność poruszanej podczas obrad tematyki. W imieniu całego Uniwersytetu Zielonogórskiego uczestników 57. Zjazdu przywitał również JM rektor prof. dr hab. inż. Tadeusz Kuczyński. Następnie głos zabrali: Elżbieta Polak-Marszałek Województwa Lubuskiego, Janusz Kubicki – prezydent miasta Zielona Góra, poseł Witold Pahl, prof. dr hab. Andrzej Rzepliński – prezes Trybunału Konstytucyjnego, prof. dr hab. Małgorzata Gersdorf – I prezes Sądu Najwyższego, a także prof. dr Rainer Arnold z Uniwersytetu w Regensburgu.

Następnie przystąpiono do sesji plenarnej pod przewodnictwem prof. dr hab. Małgorzaty Gersdorf – I prezes Sądu Najwyższego. Obrady plenarne rozpoczął prof. dr hab. Andrzej Rzepliński, poruszając kwestię wolnych wyborów i zasad prawa wyborczego.

Następnie prof. dr hab. Jacek Sobczak przedstawił Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach protestów wyborczych, podkreślając doniosłość tych orzeczeń, przy jednoczesnym rzadkim ich występowaniu w praktyce. Profesor zwrócił uwagę m.in. na takie kwestie jak: pominięcie powoływania się w tego typu orzeczeniach na regulacje konstytucyjne oraz brak doprecyzowania i pogłębionej analizy w przedmiocie pojęcia przestępstwa przeciwko wyborom.

W kolejnym wystąpieniu nt. *Dostępu do sądu w świetle Kodeksu wyborczego* prof. nadzw. dr hab. Małgorzata Masternak-Kubiak i dr Agata Hauser

podkreśliły istotę zagwarantowania wolnych i rzetelnych wyborów, u podstaw których leży istnienie prawidłowego systemu weryfikowania skarg i odwołań w przedmiocie prawa wyborczego.

Kolejnej w tym dniu sesji plenarnej przewodniczył prof. dr hab. Janusz Trzcíński. Obrady przybrały formę otwartej dyskusji na temat aktualnych problemów prawa wyborczego, w której udział licznie wzięli uczestnicy Zjazdu.

Następnie odbyła się trzecia sesja plenarna, której przewodniczyła prof. dr hab. Ewa Gdulewicz. W sesji tej wystąpiło trzech prelegentów. Jako pierwszy wystąpił prof. nadzw. dr hab. Andrzej Bisztyga, w swoim referacie nt. *Zakresu kontroli Najwyższej Izby Kontroli wobec organów wyborczych oraz Krajowego Biura Wyborczego*, w którym poruszył kwestię zakresu kontroli czy jej braku lub ograniczeń względem Państwowej Komisji Wyborczej oraz Krajowego Biura Wyborczego. Podkreślając znaczenie wyborów w państwie demokratycznym Profesor odniósł się do potrzeby konstytucjonalizacji Państwowej Komisji Wyborczej, ustanowienia jej kadencyjności czy też rozszerzenia jej uprawnień nadzorczych nad przestrzeganiem prawa wyborczego. Z kolei prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia w swoim wystąpieniu dotyczącym „Kierunków pożądaných zmian polskiego prawa wyborczego w świetle raportów misji obserwacyjnych Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie” podkreślił istotę roli raportów OBWE i ich wpływu na postrzeganie przez społeczność międzynarodową stanu demokracji w Polsce, a także zgłaszanych w nich postulatów, które mając swój wymiar praktyczny mogą niewątpliwie wpływać na udoskonalenie polskich regulacji w przedmiocie prawa wyborczego. Ostatnim prelegentem w tej sesji był prof. nadzw. dr hab. Wojciech Orłowski z referatem na temat „Administracji wyborczej w Polsce – stan obecny i propozycje zmian”.

W dalszej części dnia odbyły się kolejne trzy sesje panelowe dotyczące m.in. wyborów samorządowych oraz prawa wyborczego w innych państwach europejskich.

Panelowi poświęconemu Wyborom samorządowym przewodniczył Robert Gwidon Makarowicz – prezes Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Zielonej Górze. W ramach tego panelu wystąpił mgr Jacek Ronowicz z referatem pt. *Utrata prawa wybieralności lub brak tego prawa w dniu wyborów jako przesłanka wygaśnięcia mandatu radnego jednostki samorzą-*

du terytorialnego oraz wójta. W swoim wystąpieniu skupił się na przeanalizowaniu zmian Kodeksu wyborczego w zakresie biernego prawa wyborczego oraz wygaśnięcia mandatu radnego i wójta z powodu utraty biernego prawa wyborczego. Z kolei Nina Leśniak-Niedbałec przedstawiła *Problemy prawa wyborczego przy zmianach granic gmin*. W swoim wystąpieniu podkreśliła dynamikę zmian terytorialnych i regulacji w tej kwestii, wskazując na główne problemy wyłaniające się na tym tle. Dr Anna Frydrych-Depka i dr Maciej Serowaniec w referacie pt. *Wybory niesporne w polskim samorządowym prawie wyborczym* podkreślili znaczenie wyborów w kształtowaniu władzy, odnosząc się jednocześnie do instytucji wyborów niespornych (tzw. cichych), dokonali analizy funkcji spełnianych przez tego typu wybory. Następnie głos zabrał dr Zbigniew Woźniak odnosząc się do *Roli sądownictwa powszechnego w procesie wyborczym*, podkreślając znaczenie orzecznictwa w tej materii.

W tym dniu odbył się także panel anglojęzyczny pod przewodnictwem prof. dr Ioana Ganfaleana, dotyczący m.in. prawa wyborczego w innych państwach. Prof. dr Miruna Tudorascu i prof. dr Ioan Ganfalean przedstawili w referacie nt. *New electoral code Project in Romania. Will it become a law?* aktualne problemy prawa wyborczego w Rumunii i wejściem w życie rumuńskiego Kodeksu wyborczego. Z kolei prof. dr Berndt Wieser w wystąpieniu nt. *Political Elections in Austria* zarysował problematykę prawa wyborczego w Austrii. Natomiast w referacie nt. *Polish Electoral Law in the Jurisprudence of the Constitutional Tribunal* dr Anna Rytel-Warzocha przedstawiła orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego dotyczące prawa wyborczego w Polsce i jego implikacji na proces wyborczy.

Ostatni dzień Zjazdu rozpoczął się od sesji plenarnej, której przewodniczył prof. dr hab. Kazimierz Działocha. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Mariusz Jabłoński z referatem pt. *Realizacja praw wyborczych przez osoby niepełnosprawne (kwestie dyskusyjne)*, w którym poruszył problematykę dotyczącą zapewnienia im skutecznej realizacji praw i wolności zagwarantowanych konstytucyjnie, w tym także praw wyborczych. Kolejnym prelegentem była dr Anna Trela-Rakowska z referatem pt. *Długość kampanii wyborczej – znaczenie, obowiązująca regulacja, propozycje de lege ferenda*, w którym odniosła się do praktycznego znaczenia i powagi takich kwestii jak długość trwania kampanii wyborczej, jej rozpoczęcia i zakończenia oraz związane-

go z tym także czasu trwania ciszy wyborczej, której regulacja zdaniem występującej powinna być zmieniona i przedłużona co najmniej do trzech dni. Jako ostatni w panelu wystąpił prof. nadzw. dr hab. Piotr Uziębło. W swoim wystąpieniu pt.: „Prawne gwarancje zasady powszechności wyborów a wyzwania współczesności”, zwrócił uwagę m.in. na takie kwestie jak: głosowanie w wyborach za pomocą środków elektronicznych, w szczególności możliwość głosowania za pomocą Internetu i telefonu komórkowego czy wprowadzenia elektronicznych urn wyborczych, a także kwestie ewidencji wyborców i odpowiedniego dopasowania dnia wyborów i godzin otwarcia lokali wyborczych.

Na zakończenie odbyła się sesja plenarna wraz z dyskusją generalną pod przewodnictwem prof. dr. hab. Mariana Grzybowskiego, w której wzięło udział liczne grono uczestników Zjazdu.

Zamknięcia 57. Zjazdu dokonał dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego – prof. dr hab. dr h.c. *multi* Bogusław Banaszak. Podziękował on uczestnikom, a przede wszystkich prelegentom, za wysoki merytoryczny poziom referatów i dyskusji oraz wkład w rozwój dyskursu naukowego oraz polskiego konstytucjonalizmu.

Anna Chodorowska
(Uniwersytet Zielonogórski)